

Λιθωσφός που σχηματίζει τύμβο. Στο κέντρο μια όρθια μεγάλη πέτρα ήταν το σήμα. Πρώιμη εποχή σιδήρου. Μεσσηνία (δυτικά, έξω από το σημερινό χωριό Δίων).

Το νεκροταφείο των τύμβων

Ηδη κατά την πρώτη περίοδο των ανασκαφών (1928-31) ο Γ. Σωτηριάδης είχε επισημάνει την ύπαρξη λιθωσφρών στην όχθη της τεράστιας κοίτης του χειμάρρου Ουρλιά, που βγαίνει απειλητικός μέσα από μια βαθιά χαράδρα του Ολύμπου. Εκεί το νερό που έρχεται από ψηλά, κατεβαίνοντας με μικρούς καταρράκτες, σχηματίζοντας μικρούς λάκκους, παρασύροντας μεγάλους βράχους και κροκάλες, φθάνει στη μεγάλη χαλικόστρωτη κοίτη και χάνεται σε υπόγειους διαδρόμους για να ξαναβγεί σε εκατοντάδες πηγές στον ιερό τόπο, στο Δίον. Η θέση αυτή είχε συνδεθεί στην αρχαιότητα με το τραγικό επεισόδιο του φόνου του Ορφέα από τις μαινόμενες γυναίκες των Πιέρων. Είναι εκεί όπου οι φόνισσες θέλησαν να πλύνουν τα χέρια τους στο νερό του Ελικώνα κι αυτός χάθηκε μέσα στη γη για να ξαναβγεί αγνός στο Δίον. Από κει, με άλλο όνομα, ως ποταμός Βαφύρας, που τα νερά του τα

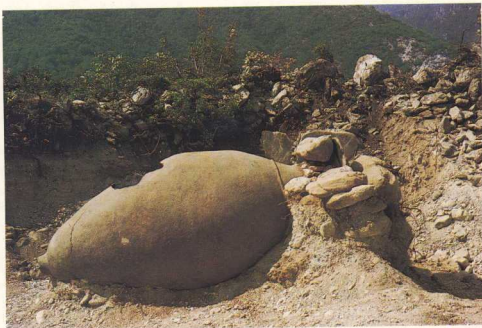
χαίρονταν οι Ολυμπιάδες Μούσες, κατέληγε στη θάλασσα.

Ο Σωτηριάδης δεν προχώρησε σε ανασκαφική έρευνα των λιθωσφρών. Αλλά σωστά υπέθεσε ότι περιέχουν τάφους. Το καλοκαίρι του 1980 άρχισε στη θέση Άγιος Βασίλειος, γύρω στα 4 χιλιόμετρα δυτικά του Δίου, η διάλυση ενός μεγάλου λιθωσφρού. Παρατηρήθηκαν δύο δακτύλιοι ομόκεντροι. Ένας στην περιφέρεια, ο άλλος προς το κέντρο. Ο εσωτερικός δακτύλιος περιείχε ένα κτιστό κιβωτιόσχημο τάφο. Η ανασκαφή συνεχίστηκε και σε άλλους τύμβους της περιοχής, στους οποίους προτέθηκαν μερικοί ακόμη από τις ανατολικές παρυφές του νεκροταφείου, στη θέση Γαβριά. Μια άλλη σημαντική συστάδα τύμβων εντοπίστηκε και εν μέρει ανασκάφτηκε, με εποπτεία της αρχαιολόγου Κ. Βαστέλλη, στο Μεσσηνίσι, όπως χαρακτηριστικά ονομάζεται η ράχη ανάμεσα στους χειμάρρους Ουρλιά και Ξυδιά

Άλλη μια ομάδα τύμβων ήρθε στο φως κατά τη βίαιη εκχέρωση των υπωρειών του Ολύμπου αμέσως νοτιότερα, στη θέση Κλαδερή. Την ανασκαφή εδώ, όπως και στα Γαβριά, πραγματοποίησε η επιμελήτρια Αρχαιοτήτων Ε. Πουλάκη-Παντερμαλή, που μελετά το υλικό και την εποχή (βλ. Ε. Πουλάκη-Παντερμαλή, 'Ολύμπος', στον τιμητικό τόμο για τον Μ. Ανδρόνικο, Αμυθός, 1986, 697 κ.ε.). Συνοψίζοντας τις πρώτες παρατηρήσεις από την ανασκαφή, θα μπορούσε κανείς να πει τα εξής: Οι τύμβοι, φτιαγμένοι από κροκάλες του ποταμού και χώμα, έχουν μικρό ύψος (γύρω στο 1 μ.). Αυτό είναι βεβαιωμένο, γιατί σε δύο τουλάχιστον περιπτώσεις βρέθηκαν, μηγνόμενοι στο κέντρο του σωρού, όρθιοι λίθοι, ασφαλώς τα σήματα των τύμβων, τα οποία δίνουν και το όριο της επιφάνειας. Οι τύμβοι στο εσωτερικό τους περιέχουν το λιγότερο ένα τάφο και το περισσότερο, από τα δείγματα που γνωρίζουμε

ως τώρα, είκοσι δύο. Οι τάφοι είναι κτιστοί, από σχιστολιθικές πλάκες ή κροκάλες, απλοί λάκκοι και μεγάλα πιθάκια. Είναι ναυρίς ακόμη για να απαντήσουμε στο ερώτημα αν οι τάφοι ακολουθούν μια τάξη μέσα στον τύμβο. Η εντύπωση από ορισμένα δείγματα είναι ότι υπάρχει ένας κεντρικός μεγάλος κτιστός τάφος, που περιέχει αντρική ταφή, γύρω από τον οποίο βρίσκονται οι άλλοι. Σε μερικές περιπτώσεις σημειώσαμε διεύρυνση του τύμβου και ταφές σε ψηλότερα επίπεδα στην περιφέρεια, ενώ αλλού έχουμε μικρούς συναπτούς τύμβους.

Όχι σπάνια οι τάφοι που προορίζονται για νεκρό ξαναχρησιμοποιούνται, αφού γίνεται ανακομιδή και ταφή μέσα στον τάφωνοστόων που προηγούμενου νεκρού. Τα κτερίσματα είναι κατά κύριο λόγο αγγεία τοποθετημένα συνήθως κοντά στο κεφάλι και στα πόδια. Στις γυναίκες ταφές, στη θέση των ώμων υπάρχουν συχνά χάλκινες οκτώσχημες πόρτες και μεγάλες πέρνες που στερέωναν και διακομούσαν το ένδυμα. Σε μια περίπτωση, όπου η βελήνη της πόρτης ήταν σιδερένια, η οξειδωση «στερέωσε» κομμάτια από λεπτό και χοντρό ύφασμα, τα οποία έτσι διασώθηκαν. Χάλκινα βραχιόλια στα χέρια και περιδέρια από σάρδιο στο λαιμό κοσμούσαν τις νεκρές γυναίκες. Αντίθετα, οι αντρικές ταφές σπάνια περιέχουν κάτι άλλο πέρα από τα αγγεία, ένα σιδερένιο μαχαίρι λ.χ. Η χρονολόγηση των τάφων στην πρώιμη εποχή του σιδήρου βασίζεται κυρίως στην κεραμική. Τα σχήματα των αγγείων είναι κυρίως κρατήρες, σκύφοι, κάνθαροι, οινοχόες, κύπελα και θήλαστρα. Η διακόσμηση, άλλοτε με πιο αραοί, πιο ανοιχτό καφέ, με τάση προς το κόκκινο, άλλοτε με πυκνότερο σκούρο καφέ «χρώμα», είναι αποκλειστικά γεωμετρική, με τρίγωνα απλά, με γραμμές που σχηματίζουν πλέγμα, κυρίως όμως με ομόκεντρα ημικύκλια. Ως τοπική ιδιομορφία μπορεί να χαρακτηριστεί η τάση, ακατάστατα δοσμένες γραμμές με το απλό ή και το πολλαπλό πινέλο να χαλαρώνουν τη γεωμετρική σύνταξη των ημικυκλίων. Σε μια οινοχόη από τα Γαβριά έχει αποδοθεί απλουστευμένα ποτήρι ζώνων. Τα σχήματα των αγγείων είναι αρκετά συγγενικά με εκείνα των αγγείων από το νε-

Ταφή σε πιθάρι από το νεκροταφείο των τύμβων στον Άγιο Βασίλειο (περιοχή Δίου).

κροταφείου της πρώιμης εποχής του σιδήρου από τη Βεργίνα, περισσότερο όμως κοντά στέκουν στα σύγχρονα θεσσαλικά. Δεν χωρεί καμιά αμφιβολία για στενή επαφή των δύο περιοχών, όπως εξάλλου μας αφήνει να εννοήσουμε η αρχαία παράδοση.

Τα νεκροταφεία των τύμβων δεν περιορίζονται στις θέσεις που αναφέραμε αλλά εκτείνονται σε μια πολύ πιο μεγάλη ζώνη των υπωρείων του Ολύμπου. Αυτό βέβαια

σημαίνει ότι στα πρώιμα αυτά χρόνια η περιοχή είναι πυκνά κατοικημένη. Η αναζήτηση των οικισμών είναι το άμεσως επόμενο ζητούμενο και ίσως σύντομα να υπάρξουν στοιχεία αρχαιολογικά. Σ' ένα σημαντικό οικισμό φαίνεται να ανήκουν οι λίθινες «κρηπίδες» κτισμάτων που βρίσκονται στην παρυφή του νεκροταφείου, στη θέση Άγιος Βασίλειος. Πρόκειται για ένα από τους προσεχείς ατόχους στο ανασκαφικό πρόγραμμα.

Γυναίκα ταφή από τον τύμβο 7 του νεκροταφείου της πρώιμης εποχής του σιδήρου στο Μεσσήνη, δυτικά από το σημερινό χωριό του Δίου.